

BAUDELAİRE'DE ŐİR

1 — BAUDELAİRE'İ TANITMA

JEAN CAMBORDE

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakóltesi Fransız Edebiyatı Profesörü

Baudelaire tanıtılmaz, o kendi kendisini tanıtır. Ondandır bahsetmek bile bir cesarettir. Çünkü o kendisini pek mükemmel anlatır. İnsan onun Őiri hakkında bir hüküm veremez: Őiri duyulur. Zaten Őirden bahsetmek her zaman güç olan bir Şeydir: Őiri anlamak için çok zaman Eleüsis'lere mahsus sırların zamanla kazanılmış ve sabırla idare edilmiş bilgisi lâzımdır; bazı Őairler tefsirin rahat, rengârenk elbisesini geleneğe uyup tercih ederlerse de, bazı Őairler de vardır ki bilâkis, böyle bir elbiseyi azametli çıplaklıklarına halel getirir diye giymeğe tenezzül etmezler. Zaten hiç kimse Baudelaire'den daha fazla, olduğu gibi görünmez.

Onu tefsir etmekten vazgeçersek, demek ki okumak kalıyor. Fakat Baudelaire öyle Őairlerdendir ki başkaları için okunamaz: İnsanın ancak kendisi onu anlayabilir. Hiç bir zaman salon Şairi olmıyan, ıssız tavan aralarının yahut gizli odaların Şairi olan Baudelaire içten bir ses, —Hü-go'nun ondan aşırđı güzel isim! — “vücut bitkin bir hale geldikten, heyhat! bütün kitaplar da okunup bitirildikten,, sonra bazan kendisini duyuran ve hepimize garip gelen gizli sesi ister. Onu, dinliyenler veya okuyanlar için tefsir etmek, bu biraz da ona ihanet etmek, onun mukaddes mabedini kirletmektir. Mahremiyet, yarı ses ve fısıltı Şairi olan Baudelaire'i okuyanın, Mallarmé'nin Őirindeki renkli camın üstünde görülen, narin rebabına parmaklarıyla hafif hafif dokunan azizeye benzermesi icabeder :

Sur le plumage instrumental,
Musicienne du silence...

O halde Baudelaire'in hayatı ile mi ilgileneceğiz? Bu, kendimizi nakzetmek olur. Çünkü evvelce Alain-Fournier'den bahsederken söylemiştik, Baudelaire'den bahsederken daha fazla bir inanışla gene tekrar ediyoruz; insan, edebiyat sahasında tecrübesi arttıkça, bu çeşit arayışların boşluğuna inanıyor. Eserde bir hayat vardır, bir insan hayatı, o kadar. Şair eserini bize sunar, fakat bu kendisinin hayatını eserde bulmamız için değil, kendi hayatımız için onu kullanalım diyedir: Mevzuubahs olan hatıralar değil, bir öğüttür; istenen Şey vesikalar değil, tinsel (sipirituel) bir örnektir. Daima biraz sadık olan hususî hayat hikâyeleri arayanların, yahut da yola gelmez Freud taraftarlarının hatırı kalmasın, Baudelaire'in hayatında skandal çıkarabilecek hiç bir Şey yoktur; hiç bir Şey, onun umumiyetle muvaffak olamamış bazan başıboş, bazan moda düşkünü

yaşayışını alelâde bir hayattan ayırt ettiremez. Muvaffakiyetle muvaffakiyetsizliğin, sevinçle kederin, ulvî hülyalarla basit hakikatlerin birbirini kovalamasıyla, şiire ait hummalı çalışmalarla geçen bir hayat; ne garezin, ne aşkın, ne cesaret kırıklığının, ne hayranlığın, ne de anlamamanın, ne çekememenin, ne gündelik hayhuylar ve onların alışılmış basitliklerinin eksik olmadığı zavallı bir insan hayatı; şairin mısralarıyla insanı şaşır-tacak derecede ebedileştirilmiş güzel ve dalgalı hayalini hayranlıkla seyretmeği elbette tercih edeceğimiz, fakat inkisarı hayale uğratan hakiki çehresini görmek istemiyeceğimiz bir varlığın şeklini değiştirmek için yakıcı ihtirasın geçtiği bir hayat; nihayet bu söz üstadını evvelâ afaziye sonra da ölümün kucağına atacak, her şeyi yapmağa muktedir bir hastalığın vaktinden evvel kemirdiği bir hayat; fakat okuyuculara olduğu gibi değil de, lirizminin sihirli kimyasının yardımıyla ulvî bir hülâsa haline koyarak vermek istediği bir hayat. Bu çekinişe hürmet edelim ve şairin hayranlarından olan André Suarès'le beraber şunu tekrarlıyalım: "Baudelaire'in hayatı fıkra bakımından çoraktır. Gösteriş-ciler arasında bu onun lehine olan bir şeydir,,"

Aktüalitenin bize bir yardımı olur mu? Bir yüzüncü yıldönümü bulmak her zaman mümkündür. 1842, Baudelaire'in Hindistan seyahatinden döndüğü yıldır. Oradan şiirler, kucak kucak canlı imajlar, medarî olmaktan ziyade denize ait bir egzotizm ve endişesini getirdi. İmajlar arasında, uzak iskelelerde yarı görülmüş silüetler: Sonraki şiirlerinde önümüzde haşmetle yükselteceği Malabaraise'in, güzel Dorothee'nin, melez kadının silüeti. İşte tam aynı yıl, tekrar kavuştuğu, her şeyin bulunabileceği Paris'te, benliğinin, ıstırabının, yaşıyan hatasının ve vicdan azabının sebebi, fakat şiirine çözülmeyen bağlarla bağlı olan, zevk kaynağı bir melez kadının, Jeanne Duval'ın şahsında, uzak denizlerden getirdiği hayaller bir ifade buluyor. Bütün hafızalarda inliyen, deniz ufku ve gece rengindeki bu berrak ve ümitsiz şikâyete eleji diyebilirsek, asrımız elejisinin belki de en güzel mısralarını o kadına borçluyuz:

"Je t'adore à l'égal de la voûte nocturne,
 Ô Vase de tristesse, ô grande Taciturne,
 Et t'aime d'autant plus, belle, que tu me fuis,
 Et que tu me parais, ornement de mes nuits,
 Plus ironiquement accumuler les lieues
 Qui séparent mes bras des immensités bleues,,"

Fakat bu tesadüfün yıldönümü konuşmamıza bir gündelik hâdise kıymeti vermeğe yetmezse, pek de ehemmiyeti yok; çünkü kendisinden bahsettiğimiz şair öyle kimselerdendir ki, aktüel olmayışının gözcülüğüyle dikkat nazarımızı çeker, ve kendisinden her zaman ve her yerde bahsedilir. Bu karanlık günlerde onun şiirinden bahsedilmesi belki yerinde bir şeydir, kim bilir? Onun ümitsizliğinin hüznü ve kuvvetli melodisi tecrübe günlerinin ahengine uygun düşüyor, ben de bu devanın sükûn verici hassasına inanmağa meyyalim. Ona gelince, o, günün mü-

him mevzularından biri oldu, artık gündelik hâdiseler arasında bahsedilmediği vakit de, edebileşti: Ve bu değişimde hiç bir şey kaybetmedi. Yüz yıl sonra, bugün, kendisinden sonra gelen neslin onun hakkını tamamen teslim ettiğini, ümidinin boş olmadığını biliyoruz:

“Je te donne ces vers afin que si mon nom
Aborde heureusement aux époques lointaines
Et fait rêver un soir les cervelles humaines,
Vaisseau favorisé par un grand aquilon,
Ta mémoire, pareille aux fables incertaines,
Fatigue le lecteur ainsi qu'un tympanon,
Et, par un fraternel et mystique chaînon,
Reste comme pendue à mes rimes hautaines....”

Bununla beraber, Fontenelle'in ölülerini konuştuğu Champs élysée'nin mersin ağaçlarıyla dolu derinliklerinde, insanın kendilerine yaklaşmaktan çekineceği muazzam hayaletler dolaşiyor. 1842-1942, bu tarihlerin rastgelişi bize bir vesile oluyor: Seyahat ve aşk, yani kendinden kaçış ve maddî aşk gibi iki fikirden ilham alarak Baudelaire'den bahsedilebilir.

Fakat hangi Baudelaire'i anlatacağız? Çünkü birçok Baudelaire var. Bu makalenin dar olması gereken çerçevesi, ne zamanının en yüksek tenkit zekâlarından birine, ne bu zekânın resimde çalışmasına ve Delacroix ile artık bir nevi sürrealizm olan “sürnatüralist,, muhayyilenin adımlarına takılıp gitmesine, ne de Wagner'in peşinde musikinin tapınağına dalıp, Weber, Hoffmann, Novalis'le beraber “Correspondances-Uygu,, ların çalkanan zemini üstünde tutunmağa çabalamasına hayran olmamıza müsait değil. E. Poe'yi dâhiyane bir şekilde tercüme ederek, bütün güzelliğini Avrupa'da tanıtan Baudelaire'in mütercimliğinden de bahsedecek değiliz. Ortaya birçok meseleler çıkaran, fakat bilhassa, her zaman anlaşıldığı mânada, şatobriyanvarî mevzun ve ahenkli cümlelerden yapılan şairane nesirden çabucak uzaklaşmağı, XVII. asır nasirlerinin, klâsiklerimizin yaş kaydiyle mukayyet olmıyan kuru üslûbuna yaklaşıp böylece telkin etmekte, izahı imkânsız ve hayret verici bir netice elde etmeği başaran mensur şiirler “Poèmes en prose,, in muharri-rinden de bahse niyetimiz yok. Hülâsa, “Mon coeur mis à nu,, ve “Fusées,, lerin ahlâkı bozan müellifini de bir tarafa bırakıp yalnız “Fleurs du Mal,, şairini şöyle bir görmeğe çalışacağız.

Onu gözönünde çanlandıрмаğa çalıştığımız vakit, iki hayal kendiliklerinden meydana çıkıyor: Biri 1842 nin modaya düşkün, diğeri de 1866 nın ölümüne mahkûm şairinin hayali: Biri, mukaddes âsasını dimdik tutan, istikbalden haber veren genç bir Prométhée'nin, diğeri de kendi Kafdağında, evinde, zincire vurulmuş, öldürücü hastalığın akbabasının aman bilmez gagasiyle delik deşik, mahvolmuş ve mağlûp devin hayali.

Şair 1842 de “Brummel tarafından giydirilmiş bir Byron,, dur. Seine nehri kollarının kucakladığı, estetlerin ve hülyaları içinde yaşayanların

sükûn dolu köşesi, köye benzediği kadar Paris'e de benzeyen l'île de la Cité'de, Notre-Dame kilisesinin baş tarafının arkasına düşen kısmında, XVI'nci asrın zarif evi olan, Lauzun'un hatırasının, Marie Mancini ile Ninon de Lenclos'un sevdalı hayallerinin dolaştığı Hôtel Pimodan'da oturmaktadır. İnsana kasvet veren padavra tahtasından yapılmış kapısı, paslanmış kilidi, büyük ve rutubetli avlusu, çatırdıyan geniş duvarı içinde XIV'üncü Louis üslûbundaki muhteşem merdiveni, biraz küf kokan havası, koyu renkli boyaları, ağır halıları ile Gautier'nin bize antresini tasvir ettiği "Afyoncular," kulübü işte burada bulunuyordu. Baudelaire'in bir türlü vazgeçemediği bu zevk aristokrasisini gösteren, evin böyle bir yerde seçilişi, aynı zamanda çocukluğundanberi hülya dolu ve üstünden yıllar geçmiş maziye karşı duyduğu sevgiye de uygun geliyordu. Hautefeuille sokağında, 13 numarada, kuleleri olan eski bir evde, Hôtel d'Algèr'de doğmuştu: Orada hülyasını, Cité'deki gibi, memleket hasreti ve hatıralarla dolu eski mobilyalar ve eski duvarlarla konuşurabilirdi; içinde madalyonların ve aşk mektuplarının uyukladığı şiş karınlı sandıkları açabildi; orada, silinip gitmiş silüetlere şiirde taze can veren afyonlu macun, bergamot ve mus ağacı kokularını kokladı:

"Un gros meuble à tiroirs encombré de bilans
De vers, de billets doux, de procès, de romances,
Avec de lourds cheveux roulés dans des quittances.

.
Je suis un vieux boudoir plein de roses fanées
Où git tout un fouillis de modes surannées,
Où les pastels plaintifs et les pâles Boucher
Seule, respirent l'odeur d'un flacon débouché...

Baudelaire buna benzer tafsîlâtla, şairane şeylerin hazinesine, pseudoklasik mitolojinin modası geçmiş zenginliklerini alan romantiklerin flamboyant gotik tarzı yerine, Watteau'nun çizdiği ve Verlaine'nin Fêtes Galantes'larından Samin'e ve Henri de Régnier'ye kadar uzanıp giden Fransız şiirini melankolik bir tarzda geçecek olan perukaları pudralı kimseleri getirdi.

1843 de şairin Hôtel Pimodan'daki daracık odasında, daha sonra Versailles müzesinde hayranlıkla seyredeceğimiz, Deroy tarafından yapılmış portresi alkov ile ocak arasında yer alıyor: Siyah elbisesi, beyaz kıravatı, mütেকallis ve titrek eli, unmaz bir dertle gamlı derin bakışlı gözleri, siyah saçları, geniş alını ile, yirmi yaşındaki bu delikanlının daha şimdiden kalbe rikkat veren, azapla dolu, daha şimdiden gelecekteki kendisine benzeyen portresi. Önümüzde gördüğümüz şiirlerini yalnız ruhunda taşıyan bir şair değildir: Çünkü, eserinin insana en fazla hayret veren şiirlerini yazmış bulunuyordu. 1843 de E. Prarond onun en az 16 parça şiirini biliyordu; bunlardan bazıları yazdığı şiirlerin en güzellerindendir. Şunu da unutmamalıyız ki, Baudelaire daha evvel, Louis Mé-

nard'ın çatı arasındaki odasında, yahut da Quai de Béthune'deki evinde, hattâ uzak denizlere yapacağı seyahate çıkmadan evvel, sükûnetle, hafif, fakat tuhaf bir şekilde tesir eden, büyüleyen bir sesle meşhur ve müthiş "Leş-La Charoge,, şiirini, Louchette'e stanslarını ve "Bir kızıl saçlı dilenci kadına,, isimli parçayı okumuştur. Baudelaire, vaktinden evvel inkişaf eden dehâsiyle, şüphesiz Rimbaud'dan daha az bir farkla, diğerlerinin arasından sıyrılıp çıkıyor, ilk eserleri de - buna kehanet mi demeli? - daha şimdiden, hayatının sonunu bir cehennem hayatına çevirecek olan insan hakkındaki bütün bilgileri ihtiva etmektedir.

Baudelaire'in, Carjat yahut Nadar tarafından nakledilmiş, en çok tanınan, ikinci hayali insana her ne kadar daha az cazibeli geliyorsa da, sert hatları, zalim gibi duran keskin bakışlı gözleri, ıstırap ifade eden ağzı, "zalim ve müstebit ıstırap,, in şimdi artık kara bayrağını diktiği bu eğilmiş başı daha fazla dikkati çekmektedir. İşte, ebediyen cesareti kırılmış ve hayallerini kaybetmiş, bir katafalkın içine benzettiği, nevrozlar prensinin, yıkılışına bir dekor teşkil etmek için fevkalâde süslenmiş "bu zarif ve korku veren,, Saint-Loup de Namur kilisesinin içinde az zaman sonra çöküverecek bir kimse. İşte, ağzında acı bir gülüş ve omuzunda ağır bir ıstırapla "Mensur şiirler,, deki ihtiyar sokak canbazına bir kardeş gibi benzeyen o: " sırtı kamburlaşmış, çökmüş, düşkün bir sokak cambazı... ağlamıyor, dans etmiyor, el kol hareketleri yapmıyor, bağırıyordu; ne sevinçli, ne de şikâyetli hiç bir şarkı söylemiyordu, yalvarıp yakarmıyordu. Sessiz ve hareketsizdi. Her şeyden yüz çevirmiş, her şeyden vazgeçmişti. Alnının kara yazısı yazılmıştı. Fakat seyircilerin ve etrafındaki ışıkların üstünde ne derin, ne unutulmaz bakışlar gezdiriyordu...., İşte nihayet, ölümün kanadıyla dokunmasını hisseden ve şiirindeki gibi şaşkın, sessiz, mahvolmuş, bitmiş, şiirin yıldırımla vurulmuşsa dönen devi:

" Vainement ma raison voulait prendre la barre ;
La tempête en jouant déroutait ses efforts,
Et mon âme dansait, dansait, vieille gabarre
Sans mats, sur une mer monstrueuse et sans bords....,

İşte, Fleurs du Mal şairi Charles Baudelaire.

Türkçeye Çeviren
N. Bingöl
İlmî yardımcı